

Tarinoita Tuomiokirkosta-podcast

Jag recknar timmar – Åbo stad – ock Herren recknar dina synder

<https://www.turuntuomiokirkko.fi/tutustu-historiaan/podcastit>

Tuomiokirkon aikakello soi 12 lyöntejä.

Rami: Heippa ja tervetuloa kuuntelemaan Tarinoita Tuomiokirkosta -podcastia! Minä olen Rami.

Henna: Ja minä olen Henna, hei vaan!

Rami: Taustalla kuuluvat kellot ovat Turun tuomiokirkon aikakellot, jotka soittavat puolenpäivän kellonlyönnit. Ja näistä sävelistä onkin hyvä päätellä, että tässä jaksossa tutustutaan Tuomiokirkon kelloihin.

Henna: Näin on. Kun mietittiin näitä jaksojen aiheita, niin kellot tulivat mieleen, mut sit kuitenkin mietittiin, että onkohan niistä kuitenkaan nyt mielenkiintoiseksi jaksoksi asti. Mutta sitten alettiin käymään läpi kaikkea kirkonkelloihin liittyvää, ja yllättävän paljon löytyi kaikkia yksityiskohtia ja muutakin kiehtovaa, että kellot kyllä veivät mennessään, ja nyt onkin luvassa kunnan kattaus kaikkea faktaa liittyen Tuomiokirkon kelloihin.

Rami: Just näin. Aloitetaan ihan perusteista, eli niistä kelloista itsestään. Kirkonkelloja on ollut jo keskiajalla, mutta varmoja tietoja tuomiokirkon ensimmäisistä kelloista ei ole. Nykyiseltään kelloja on kahdeksan, ja ne ovat kahdessa osassa: tornin välitasanteella on kuudet soittokellot ja aivan ylhäällä on aikakellot siinä, missä juuri ennen suippoa huippua voi alhaalta nähdä kaiteet ja aukot kaikkiin neljään ilmansuuntaan. Soittokellot soivat muun muassa ennen toimituksia - näitä sanotaan kutsukelloiksi - ja esimerkiksi lauantai-iltaisin kuudelta pyhän alkaessa soivat taasen ehtookellot. Soittokellojen pauhatessa aukeavat myös ikkunoiden luukut automaattisesti, jotta ääni kantautuisi kauas.

Sen sijaan aikakellot kilkattavat vartin välein pitäen kaupunkilaiset ajan tasalla. Jos olet aina miettinyt, miten aikakellojen lyöntejä pitäisi tulkita tai vaikket olisikaan niin tässäpä tulee: Aina vartin yli kellot lyövät kerran, puolelta kahdesti ja varttia vaille kolme kertaa. Tasatunnein soi ensiksi neljä kelloniskua. Seuraava tuplalyöntisarja kertoo kokonaiset tunnit. Niissä tuplalyönneissä ensin lyö korkeampi- ja sitten matalaäänisempi kello.

Henna: Kaikki on näppärästi automatisoitua nykyään, mutta ennen on kelloja pitänyt soittaa käsin. Tämä oli lukkarin tehtävä - tulee muuten ruotsin sanasta klockare, klocka, kello..., ja sittemmin suntion tehtävä. Ei onnistuttu selvittämään tätä jaksoa varten ihan tarkkaa tietoa siitä, mihin asti Tuomiokirkossa piti kelloja soittaa itse, mutta ainakin 1940-luvulle asti niin on tehty.

Voisin kuvitella, että erityisesti noiden soittokellojen soittaminen on ollut kovaa hommaa, sillä kelloissa massaa riittää. Nykyisistä soittokelloista kevyin on hautauskello ja sekin painaa 299 kiloa. Kirkon suurin kello, Birckstedtin kello, taas painaa jo yksinään 3685 kiloa – tai kuten täällä ylivahtimestari sanoo, se on enemmän kuin kolme Toyota Yarista yhteensä. Jotain ehkä kertoo se, että yhdestä jumalanpalveluskellosta putosi joskus kieli, ja jo se oli itsessään niin painava, että kellon alla olevassa lautalattiassa on edelleen kellonkielen mentävä reikä siinä, mistä kieli runteli tiensä läpi matkallaan alempiin kerroksiin. Ja jos ootte koskaan ihmetelleet, mikä se iso rengas

Tuomiokirkon portailla on, niin sekin liittyy kelloihin. Nimittäin siitä pujotetun vinniköyden avulla kellot hiisattiin ylös tornitasanteelle. Oon kuullut tarinan siitä, kuinka nosto-operaation käynnistyessä epäiltiin, oliko köysi nyt varmasti tarpeeksi vahva - no, köydenpunoja tästä loukkaantuneena kiipesi kellon päälle matkataksaan itse sen kanssa ylös osoittaakseen käsityönsä moitteettomuuden.

Rami: Nonni. Kapteeni olisi siinä sitten uponnut laivansa mukana, jos olisi huonosti käynyt.

Mikään mahdoton tehtävä ei kellojen käsinsoittaminenkaan ole tästä painosta huolimatta, sillä niissä on varsin nerokas soittomekaniikka helpottamassa. Isoimpia kelloja soitetaan usein läppäämällä, eli itse kello pysyy paikallaan, ja vain sen kieltä heilutetaan kellon reunaa vasten. Perinteisempi näky kenties on kuitenkin heiluvat kellot, jossa itse kellomalja heiluu kieleen osuen. Kello on kiinnitetty akseliin, johon taasen on kiinnitetty pyörä, jonka urassa olevaa narua vetämällä pyörä pyörii saaden kellon heilumaan - näin painavammatkin kellot on mahdollista saada liikkeelle. Kuitenkin isoimpia kelloja täytyy läpätä, koska tornin rakenteet eivät kestä suurten kellojen heilumista. Nykyiseltään Tuomiokirkon soittokelloista kolme heiluu ja kolmea soitetaan läppäämällä.

Eli kyllä varmasti on siinä kuitenkin hiki tullut, kun niitä on käsin soitettu. Matka ylös torniinkin ei ole ihan kevyimmästä päästä, soittokellot kun ovat sellaisen 40 metrin korkeudessa, ja kellotasanteelle tuli kavuta ahtaita kivisiä kierreportaita tornin luoteisnurkassa. Niihin portaisiin oli aikanaan käynti suoraan ulkoa. Kellonsoittajille oli oma ovi Tarkk'ampujan kappelin pohjoisseinässä, eikä heidän siis tarvinnut töihin mennessään käydä ollenkaan kirkkosalin puolella.

Henna: Eikä työpäivän jälkeen enää kuntosalin puolella. Itse asiassa mä tänä kesänä sain soittaa kirkonkelloja!

Rami: Mitä, oikeesti?

Henna: Joo, tai no sillä tavalla, miten nykyautomaatiikka kaiken helposti mahdollistaa. Eli, sakastin valvomon kaapista asetin kellonsoittolaitteesta ohjelman ja painoin käynnistysnappulaa oikealla hetkellä.

Rami: Niin joo, aivan. No, hienoa se silti oli varmasti.

Henna: Kyllä.

Rami: Aikakellojen soitto on muuten ollut vähän erilaista kuin soittokellojen. Vuoden 1827 Turun palon jälkeen ne yhdistettiin kellotauluja pyörittävään koneistoon, joka sitten huolehti niiden soittamisesta aina 1970-luvulle asti. Kiipeämiseltä se ei kuitenkaan oo vahtimestareita säästänyt, koska vuoteen 1942 asti koneisto oli vedettävää mallia ja se piti vetää joka päivä. Me laitetaan tästä kellotauluja pyörittävästä koneistosta kuva meidän Instagramiin, niin sieltä voi sitten käydä kurkkaamassa, miltä se näyttää. Mutta puhutaanpa vielä hieman kellojen valmistamisesta. Tiesittekö muuten, että kelloja on valettu täällä tuomiokirkossakin, tarkk'ampujan kappelissa, 1600-luvulta 1700-luvun puoliväliin asti.

Henna: Siis tää oli mulle ihan uusi tieto, jotenkin hassu kuvitella, mutta näin se vain on uskottava. Kellonvalaja Morten Mick sai myös ilmaisen hautapaikan tästä kappelista kiitoksena tekemästään työstä.

Rami: Valitettavasti kuitenkin täällä tehtyjä kelloja ei ole meille säilynyt. Kuten viime jaksossa oli puhetta, lähes kaikki vanhat kellot sulivat Turun palossa vuonna 1827. Ainoa tätä aika vanhempi

kello on Wittfoothin kello, joka on vuodelta 1723. Se oli alunperin Turun hospitaalikirkon kello. Palon aikaan se oli Puolalanmäen palotornissa ja sieltä se lahjoitettiin sitten palossa tuhoutuneiden kellojen tilalle. Suomen lisäksi nykyisiä kelloja on valettu ulkomailla, yksi on valettu Ruotsissa ja toinen Itävallassa.

Henna: Ei myöskään ole ihan sama, mistä kellot ovat tehty, sillä sen ainesosat vaikuttavat kellojen soittoaäneen. Yleensä kellot ovat pronssiseosta, niin kuin nämä meidänkin kellot, eli niissä on kuparia ja tinaa. Esimerkiksi teräksestä valmistetut kellot eivät kestä montakaan kymmentä vuotta, ja niiden sointi ei ole yhtä heleä kuin pronssikelloissa. Ja mitä paksumpi kellon helma on, sitä korkeampi ääni siitä lähtee - kun on useampi kello, on myös tärkeää että kaikki soivat sopuisasti samassa vireessä.

Rami: Kellot soi muuten tosi hyvin, koska vaikka niissä on valtavasti massaa, jo kädellä läpsäisemällä niistä saa äänen. Eikä sitä ääntä sitten saa käsin dempattua eli hiljennettyä, vaan isomassainen kello jää väreilemään.

Henna: Valamisesta puheenollen vielä, ennen oli myös tapana valaa kellojen kylkeen erinäisiä faktoja tehdystä tavarasta, kuten minä vuonna kello tehtiin, kuka silloin oli hallitsijana, ja kuka kellon on valanut tai lahjoittanut. Meidän kellojen kylkeen on valettu myös Raamatun jakeita ja muitakin tekstejä. Esimerkiksi tasatunnit soittavassa tuntikellossa lukee "Jag recknar timmar ock stunder åt dig hörda Åbo stad ock Herren recknar dina synder ock vägar efter hvilka Han dig engång dömmar" eli suomeksi "Minä lasken tunteja ja aikaa sinun kuultavaksesi, Turun kaupunki, ja Herra laskee sinun syntejäsä ja teitäsi, joiden mukaan Hän sinut kerran tuomitsee".

Rami: Nonniih, vähän pahaenteistä.

Henna: No, on kyllä.

Rami: Kellot viestivät toki muutenkin. Nykyäänkin eri tilaisuuksia varten kellonsoittokoneistoon on ohjelmoitu erilaisia ohjelmia. Esimerkiksi hää-, hautajais- ja jumalanpalveluskellot ovat keskenään erilaisia. Hää- ja kuolinkelloja tosin soitetään nykyään vain erillisestä pyynnöstä. Vielä lopuksi kerrottakoon tällainen knoppitieto, että puoliltapäivin Tuomiokirkon kellot soivat Yle ykkösen radiokanavalla. Perinne on jo jatkosodan ajalta vuodelta 1944, mutta nykyinen tallenne on vuodelta 2006. Se on äänitetty keskiyöllä.

Henna: Ja vielä loppuun haluan mainita, että onhan meillä myös aurinkokello 1680-luvulta kirkon eteläisellä seinällä Agricolan patsaan lähellä.

Rami: Aivan, kello kuin kello! Mutta kenelle kellot soivat? No tälle jaksolle, joka näin tulee päätökseensä. Kiitos kun kuuntelit, heipähei.

Henna: Hei hei!

Tuomiokirkon aikakello lyö 12 lyönnit loppuun.